

Perspectiefnota 2020

Versie GS, 7 april 2020

Provincie Noord-Brabant

Inhoud

Vooraf	2
1. Algemeen	3
2. Hoe staat Brabant ervoor?	5
3. Stand van zaken uitwerking bestuursopdrachten	12
4. Aanpak structureel begrotingsevenwicht	15
5. Actualisatie meerjarig financieel perspectief	17
Bijlage 1. Technische toelichting op de cijfers hoofdstuk 2 en bronnen gebruikte cijfers	25
Bijlage 2. Cijfermatige verdieping Staat van Brabant	29

Vooraf

Deze perspectiefnota is geschreven in een voor Brabant bijzondere en dynamische tijd. Bij de afronding van de perspectiefnota sloeg het Coronavirus hard toe in Brabant, met een grote impact op de Brabantse samenleving en de Brabantse economie. En waarvan wij de precieze gevolgen op dit moment nog niet volledig kunnen overzien. Als College zijn we ons er terdege van bewust het Coronavirus ook zijn sporen zal nalaten in Brabant. Daar wij de implicaties bij het opstellen van deze perspectiefnota nog niet volledig kunnen doorgronden, hebben wij ervoor gekozen er in deze perspectiefnota niet verder inhoudelijk op te gaan. Wel stellen wij voor – gezien de onzekerheden die de Coronacrisis met zich meebrengt – de financiële buffer hiervoor te verhogen.

1. Algemeen

Vorig jaar startte een nieuwe provinciale bestuursperiode. Een bestuursperiode waarin de maatschappelijke transitie centraal staan. En omdat deze maatschappelijke transitie verder strekken dan één bestuursperiode, hebben wij ons vanaf het begin van deze bestuursperiode - en naar analogie van de Brabantse Omgevingsvisie - gericht op het Brabant van 2030. Een Brabant waar we een hoge kwaliteit van leven kennen. Ofwel een omgeving waar je je gezond, prettig en veilig voelt. Waar je je talenten kunt ontwikkelen en kunt benutten op de arbeidsmarkt, waar het niet uitmaakt wie je bent of waar je vandaan komt. Een plek waar je graag wilt werken en (ver)blijven.

Bij de begroting 2020 hebben wij ons toekomstbeeld verder geordend. We hebben specifiek gekozen voor die opgaven die richting 2030 een maatschappelijke trendbreuk versterken en waarbij de provincie het verschil kan maken door nu te investeren. Het gaat dan om het versterken van specifieke kwaliteiten in Brabant die op de lange termijn ervoor zorgen dat de (leef)omgevingskwaliteit, de samenleving en onze economie in Brabant duurzaam versterkt wordt. In hoofdstuk 3 van deze perspectiefnota treft u de stand van zaken van deze trendbreuken aan.

Nu ruim een jaar na de provinciale verkiezingen, schrijven wij deze perspectiefnota. We schrijven deze nota in een voor Brabant politiek-bestuurlijk dynamische periode. En in een tijd van maatschappelijke dynamiek waar onder meer de agrarische sector, de bouw, het onderwijs, de gezondheidszorg en Urgenda hun zorgen uiten. Op alle overheidslagen en in nauw samenspel met maatschappelijke partners wordt gewerkt aan oplossingen voor de grote maatschappelijke opgaven. Daarbij is er geen oplossing die iedereen tevreden stelt. Polarisering neemt toe en wordt onder meer zichtbaar in sociaaleconomische en regionale ongelijkheid, ook in Nederland. Het economisch landschap varieert per regio en dat weerspiegelt zich in de woning- en arbeidsmarkt. Er zijn toenemende demografische verschillen tussen regio's, steden en gemeenten zichtbaar. Deze demografische verschillen vertalen zich ook electoraal¹.

Verschillen voeden de actuele maatschappelijke discussies. Waar de één de urgentie voelt en stelt dat we grenzen bereiken als het gaat om klimaat, economische groei en de ecologische kwaliteit van onze leefomgeving, ziet de ander deze grens veel minder. De keuze hoe hiermee wordt omgegaan is aan de politiek. Met betrekking tot de perspectiefnota geldt dat deze beleidsarm is opgesteld omdat de voorstellen voor beleidsinterventies (bestuursopdrachten) reeds in de begroting 2020 zijn. Wij schetsen in deze perspectiefnota wel welke autonome ontwikkelingen wij zien én hoe Brabant ervoor staat. Daarnaast rapporteren wij over de voortgang in de totstandkoming en (meerjarige) uitvoering van de door Provinciale Staten vastgestelde bestuursopdrachten.

De hierboven genoemde bestuursopdrachten worden grotendeels gefinancierd uit de voor deze bestuursperiode beschikbare vrij begrotingsruimte van €200 mln. Dit is weliswaar een aanzienlijk bedrag, maar substantieel minder dan in de voorgaande bestuursperiodes toen tijdelijke impulsen gegeven konden worden vanuit de Essent- investeringsagenda middelen. Deze middelen zijn nu vrijwel geheel besteed of voor langere tijd ingezet of belegd. Zoals reeds bij de begroting 2020 aangegeven, komen we voor wat betreft de provinciale financiën voor deze en toekomstige periodes in een situatie van het 'nieuwe normaal'. Ambities zullen we moeten realiseren binnen de kaders van onze reguliere middelen en inkomsten.

1 Dwars door Nederland. Ruimtelijke verschillen in beeld, Kennis Openbaar Bestuur

De komende periode zal, naar verwachting, de financiële ruimte afnemen. Mede als gevolg van de aanhoudende lage rente nemen ook de inkomsten uit vermogen af. Gezien deze ontwikkelingen werken we daarom toe naar een nieuw structureel begrotingsevenwicht. In hoofdstuk 4 wordt de wijze waarop wij vorm en inhoud gaan geven aan het structureel begrotingsevenwicht nader geduid. In hoofdstuk 5 is, tot slot, de actualisatie van het meerjarig financieel perspectief opgenomen. Bij de actualisatie van het financieel beeld betrekken wij tevens de onzekerheden met betrekking tot de financiële consequenties van de stikstofproblematiek en die van de coronacrisis.

2. Hoe staat Brabant ervoor?

Dagelijks werken we samen met onze partners én voor onze inwoners aan Brabant. We willen dat het aangenaam toeven is in Brabant, dat onze economie floreert en dat onze prachtige natuur toeneemt. Om de kwaliteiten van Brabant te versterken en door te geven aan toekomstige generaties, maken we dagelijks keuzes. Keuzes die soms direct, maar vaak ook in de (nabije) toekomst effect genereren. Om Provinciale Staten in staat te stellen juiste keuzes te maken, schetsen wij hieronder de staat van Brabant. Om deze staat inzichtelijk te houden, maken we gebruik van een beperkt aantal indicatoren die we uitzetten in de tijd (gaat het beter/slechter dan voorheen) en in vergelijking met de andere provincies. Dit is wellicht een versimpeling van de werkelijkheid. Het gaat in deze staat vooral om het schetsen van een beeld, een richting. Op onderdelen is door middel van hyperlinks meer informatie te geven of wordt de gegeven informatie nader geduid. We beseffen daarbij dat er vele cijfers en monitoringsinstrumenten in omloop zijn, die soms verschillend van aard zijn. We hebben ons gebaseerd op cijfers van met name CBS en PON/Telos. Los van de precieze cijfers en indicatoren wijzen alle monitoringsinstrumenten in dezelfde richting en dat is waar het ons om gaat in deze staat van Brabant. Daarbij kunnen we over het algemeen stellen dat het relatief goed gaat met Brabant.

Gezonde en Veilige Leefomgeving

Een gezonde en veilige leefomgeving is de basis van de Brabantse samenleving. De ingrediënten hiervoor zijn natuur, klimaat, een gezonde lucht en bodem, nauwelijks tot geen geur- of geluidsoverlast en een veilig gevoel onder inwoners. Als we kijken naar onze Brabantse leefomgeving zien we dat deze met kleine stapjes in positieve richting verandert. Zowel de geluidsbelasting als de lichtbelasting neemt licht af. Hoewel dat positief is, blijft Brabant nog steeds niet voldoen aan de normen. De vergelijking met andere provincies laat zien dat deze doelstelling voor Brabant nog ver weg is. De luchtkwaliteit in Nederland en in Brabant is door de jaren heen aanzienlijk verbeterd. De daling van de emissie van fijnstof gaat echter de laatste jaren minder vlot dan geprognostiseerd. De concentraties waaraan de bevolking gemiddeld genomen wordt blootgesteld zijn sinds 2010 gedaald. In het overgrote deel van Nederland liggen de concentraties onder de Europese grenswaarden. Dit geldt ook voor Brabant, maar in de woonomgeving van 10 veehouderijen in 9 Brabantse gemeenten is nog een overschrijding van de norm voor fijnstof berekend.

Voor de landbouw specifiek geldt dat de productie van fosfaat en stikstof en de emissie van ammoniak tussen 1990 en 2003 sterk gedaald zijn. Sindsdien heeft een stabilisatie plaatsgevonden, weliswaar op een nog altijd te hoog niveau. De fijnstofemissie is sinds 2010 licht gestegen maar stabiliseert de laatste jaren. Ook het aandeel bedrijven met mestoverschot lijkt zich recentelijk te stabiliseren na jaren van geleidelijke stijging. Meer informatie over de ontwikkeling van de landbouw vind je [hier](#).

Gezonde leefomgeving

Geluidsoverlast Wat is het? Percentage landoppervlak met geluidsniveau boven 55 decibel. Elke verhoging met 10 decibel betekent een vergroting met een factor 10.	Ontwikkeling <table><tr><td>< 2017</td><td>2017</td></tr><tr><td>23,02</td><td>21,43</td></tr></table>	< 2017	2017	23,02	21,43	Positie t.o.v. van andere provincies <table><tr><th>Provincie</th><th>Waarde</th><th>Rank</th></tr><tr><td>1</td><td>10,25</td><td>Friesland</td></tr><tr><td>4</td><td>21,43</td><td>Noord-Brabant</td></tr><tr><td>6</td><td>18,75</td><td>Nederland</td></tr><tr><td>12</td><td>30,53</td><td>Noord-Holland</td></tr></table>	Provincie	Waarde	Rank	1	10,25	Friesland	4	21,43	Noord-Brabant	6	18,75	Nederland	12	30,53	Noord-Holland
< 2017	2017																				
23,02	21,43																				
Provincie	Waarde	Rank																			
1	10,25	Friesland																			
4	21,43	Noord-Brabant																			
6	18,75	Nederland																			
12	30,53	Noord-Holland																			
Lichtbelasting Wat is het? Gemiddelde lichtbelasting gemeten vanuit een ruimtehoek (sr) in opgevangen energie (nW) per oppervlakte (nW/cm²/sr).	Ontwikkeling <table><tr><td>< 2017</td><td>2017</td></tr><tr><td>4,70</td><td>4,62</td></tr></table>	< 2017	2017	4,70	4,62	Positie t.o.v. van andere provincies <table><tr><th>Provincie</th><th>Waarde</th><th>Rank</th></tr><tr><td>1</td><td>1,28</td><td>Friesland</td></tr><tr><td>6</td><td>4,62</td><td>Noord-Brabant</td></tr><tr><td>12</td><td>41,97</td><td>Noord-Holland</td></tr><tr><td>7</td><td>7,53</td><td>Nederland</td></tr></table>	Provincie	Waarde	Rank	1	1,28	Friesland	6	4,62	Noord-Brabant	12	41,97	Noord-Holland	7	7,53	Nederland
< 2017	2017																				
4,70	4,62																				
Provincie	Waarde	Rank																			
1	1,28	Friesland																			
6	4,62	Noord-Brabant																			
12	41,97	Noord-Holland																			
7	7,53	Nederland																			
Fijnstof Wat is het? Totale emissie fijnstof in PM2,5. PM2,5 zijn inhaalbare deeltjes die schadelijk zijn voor de gezondheid.	Ontwikkeling <table><tr><td>< 2017</td><td>2017</td></tr><tr><td>2.228</td><td>2.014</td></tr></table>	< 2017	2017	2.228	2.014	Positie t.o.v. van andere provincies <table><tr><th>Provincie</th><th>Waarde</th><th>Rank</th></tr><tr><td>1</td><td>310</td><td>Flevoland Drenthe</td></tr><tr><td>11</td><td>2.014</td><td>Noord-Brabant</td></tr><tr><td>12</td><td>2.474</td><td>Zuid-Holland</td></tr><tr><td>7</td><td>1.358</td><td>Nederland</td></tr></table>	Provincie	Waarde	Rank	1	310	Flevoland Drenthe	11	2.014	Noord-Brabant	12	2.474	Zuid-Holland	7	1.358	Nederland
< 2017	2017																				
2.228	2.014																				
Provincie	Waarde	Rank																			
1	310	Flevoland Drenthe																			
11	2.014	Noord-Brabant																			
12	2.474	Zuid-Holland																			
7	1.358	Nederland																			

Op het vlak van de natuurlijke leefomgeving zien we eveneens tot circa 2003 een afname in verzurende deposities en daarna een stabilisatie. Daarmee is echter het verzuringsprobleem van bodems in zowel natuur- als landbouwgebieden nog lang niet opgelost. Voor landbouwbodems is geconstateerd dat de vitaliteit op de meeste plekken in Brabant laag is; zowel bodemstructuur als bodemleven scoren laag.

Op waterkwaliteit en natuurkwaliteit zien we nauwelijks verandering. De toestand van beide aspecten is zeer zorgelijk ten opzichte van de wettelijke eisen die eraan worden gesteld en die de provincie in haar beleid heeft verankerd. Anders gezegd, geen enkel water in Brabant voldoet aan de eisen die vanuit de Kader Richtlijn Water gesteld worden, namelijk dat de kwaliteit goed is. Meer informatie over de natuur- en waterkwaliteit tref je [hier](#) aan.

Natuurlijke leefomgeving

Waterkwaliteit Wat is het? % waterlichamen waarvan de fysisch-chemische kwaliteit van het wateroppervlak minimaal matig is.	Ontwikkeling <table><tr><td>< 2017</td><td>2017</td></tr><tr><td>76</td><td>77</td></tr></table>	< 2017	2017	76	77	Positie t.o.v. van andere provincies <table><tr><td>1</td><td>6</td><td>12</td></tr><tr><td>96</td><td>77</td><td>51</td></tr><tr><td>Drenthe</td><td>Nederland</td><td>Zeeland</td></tr></table>	1	6	12	96	77	51	Drenthe	Nederland	Zeeland
< 2017	2017														
76	77														
1	6	12													
96	77	51													
Drenthe	Nederland	Zeeland													
Bodemkwaliteit Wat is het? Verzuring van de natuurbodem (%).	Ontwikkeling <table><tr><td>< 2017</td><td>2017</td></tr><tr><td>95,7</td><td>65,2</td></tr></table>	< 2017	2017	95,7	65,2										
< 2017	2017														
95,7	65,2														
Natuurkwaliteit Wat is het? mate van instandhouding Natura 2000 gebieden (%).	Ontwikkeling <table><tr><td>< 2017</td><td>2017</td></tr><tr><td>32</td><td>31</td></tr></table>	< 2017	2017	32	31										
< 2017	2017														
32	31														
Biodiversiteit Wat is het? Biodiversiteit uitgedrukt in aantal waargenomen bedreigde soorten (rode lijst) per km².	Ontwikkeling <table><tr><td>< 2017</td><td>2017</td></tr><tr><td>-</td><td>32,4</td></tr></table>	< 2017	2017	-	32,4	Positie t.o.v. van andere provincies <table><tr><td>1</td><td>9</td><td>12</td></tr><tr><td>42,56</td><td>32,4</td><td>29,53</td></tr><tr><td>Limburg</td><td>Nederland</td><td>Groningen</td></tr></table>	1	9	12	42,56	32,4	29,53	Limburg	Nederland	Groningen
< 2017	2017														
-	32,4														
1	9	12													
42,56	32,4	29,53													
Limburg	Nederland	Groningen													

Als we kijken naar de veiligheid van de leefomgeving, dan zie we dat zowel op het gebied van verkeersveiligheid als ook de dumping van drugsafval de ontwikkeling in 2017 een andere richting op gaat dan we voorstaan. Hoewel het aantal geweldsdelicten met meer dan 10% is gedaald, geldt dat bij alle meegenomen aspecten Brabant boven het landelijk gemiddelde scoort. Als het gaat om het aantal drugsdumpingen heeft Brabant de twijfelachtige eer om de meeste drugsdumpingen te noteren. Uit het aantal geregistreerde misdrijven (waarbij er altijd sprake is van een onderschatting), is met name een verschuiving zichtbaar naar activiteiten die met harddrugs te maken hebben. Meer informatie over drugscriminaliteit tref je [hier](#) aan.

Veilige leefomgeving

Verkeersslachtoffers

Wat is het?

Verkeersongevallen per 1.000 inwoners (dodelijk en niet-dodelijk).

Ontwikkeling

Positie t.o.v. van andere provincies

Criminele activiteiten

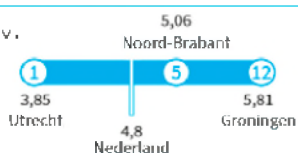
Wat is het?

Aantal geweldsdelicten per 1.000 inwoners.

Ontwikkeling

Positie t.o.v. van andere provincies

Dumpingen drugsafval

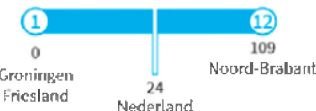
Wat is het?

Aantal dumplocaties in Brabant per jaar.

Ontwikkeling

Positie t.o.v. van andere provincies

Klimaatproof

Ook in Brabant verandert het klimaat. Daarom werken we aan een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Brabant. Hiermee beogen we om gebruiksmogelijkheden (landbouw, natuur, stedelijk gebied) naar de toekomst veilig te stellen tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten en om de leefomgeving te verbeteren. Dit doen we op veel vlakken, waarbij de nadruk momenteel nog ligt op de watergerelateerde effecten als gevolg van toenemende frequentie en duur van watertekorten (structurele verdroging van natuur, incidentele droogte) en wateroverlast. Een duidelijke trendbreuk is de opschaling van de noodzakelijke maatregelen via een gebiedsgerichte aanpak op het niveau van deelstroomgebieden. De toon daarbij is reeds gezet door de grootschalige projecten die dijkversterking en rivierversruiming combineren langs de rivieren Maas en Merwede. Hier komen de Kaderrichtlijn Water(KRW)-doelstellingen om in 2027 te zorgen dat het oppervlaktewater schoon is nog bovenop.

Het is niet eenvoudig om deze zaken in een aantal kernachtige cijfers te vangen, maar we zien aan de hand van verschillende gegevens dat de maatregelen met betrekking tot een klimaatproof Brabant nog geen duidelijke resultaten laten zien. De beregeningsverboden wijzen daarop, net als het zakkende grondwaterpeil. Ook blijft het een uitdaging om hevige neerslag (vaak plaatselijk) goed te verwerken.

In de [bijlage](#) zijn verschillende gegevens opgenomen die een beeld van de huidige situatie geven.

Energietransitie

Met de Energieagenda 2019 - 2030 en het Uitvoeringsprogramma Energie 2020 – 2023 beogen we de Brabantse energietransitie te versnellen, met bijzondere aandacht voor draagvlak en op een manier die Brabant versterkt. Ons doel is om in 2030 ten minste 50% reductie van CO₂-uitstoot ten opzichte van de uitstoot in 1990 te realiseren en ten minste 50% duurzame energie op te wekken. Met deze doelstelling beogen wij mede te voorkomen dat de aarde teveel opwarmt met risico's voor mens en natuur als gevolg. Daarnaast geeft de energietransitie via technische en sociale innovatie een vernieuwingsimpuls aan onze economie & samenleving. We zien dat de emissie van CO₂ afneemt. Ook wordt er steeds meer hernieuwbare energie geproduceerd. Bij de Brabantse huishoudens neemt het energieverbruik af in tegenstelling tot de Brabantse bedrijven. De afname van het energieverbruik in Brabant loopt achter in vergelijking met de rest van Nederland. Meer informatie over de Brabantse energietransitie vindt u [hier](#).

Duurzame energie

Duurzaam opgewekte energie

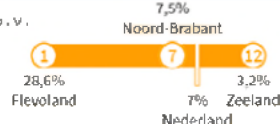
Wat is het?

Productie hernieuwbare energie t.o.v. totale hernieuwbare energie in Nederland.

Ontwikkeling

Positie t.o.v. van andere provincies

Duurzame verstedelijking en vitaal platteland

Brabant bestaat uit een fijnmazig mozaïek van steden en dorpen. Op basis van data zien we geen significante wijzigingen in het migratiesaldo van de afgelopen twee jaar. In enkele Brabantse gemeenten vertrekken meer mensen uit de gemeente dan dat er zich vestigen. Een leegloop van delen van Brabant lijkt voorlopig niet aan de orde te zijn. Dat is anders dan in bijvoorbeeld Groningen, waar 40% van de gemeenten te maken heeft met een afnemend inwonertal.

Bevolkingsontwikkeling

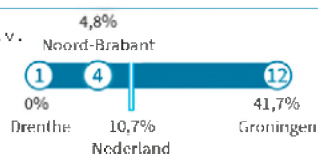
Wat is het?

% gemeenten met negatief migratiesaldo. Het migratiesaldo is het aantal gevestigde personen minus het aantal vertrokken personen per 1.000 inwoners.

Ontwikkeling

Positie t.o.v. van andere provincies

Leegstand

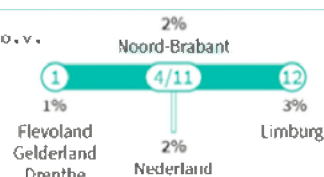
Wat is het?

Het percentage leegstaande verblijfsobjecten (o.a. woningen, winkels en kantoren).

Ontwikkeling

Positie t.o.v. van andere provincies

Op de Brabantse woningmarkt is duidelijk sprake van krapte. In de cijfers zien we een zeer geringe leegstand van woningen. Ongeveer 1% van de woningen staat langer dan een jaar leeg en wordt vooral veroorzaakt door grootscheepse renovatie en sloop van oudere woningen. De krapte laat zich goed zien in de lengte van wachtlijsten voor huurwoningen en de stijgende transactieprizen van koopwoningen. Door deze druk op de woningvoorraad is een eigen woning voor steeds meer mensen een niet of niet makkelijk te bereiken ideaal. Aangaande de leegstand in de retail zagen we de afgelopen bestuursperiode een afname van de leegstand in de retail ten opzichte van de voorgaande twee bestuursperiodes. In 2019 zien we de leegstand weer toenemen. Als het gaat om de leegstand van het agrarisch vastgoed, dan is deze reeds aanzienlijk en is de verwachting dat deze leegstand richting 2030 fors toeneemt.

Meer informatie over leegstand vindt u [hier](#).

Mobiliteit

Integraal onderdeel van duurzame verstedelijking en een vitaal platteland is mobiliteit. Het is essentieel om onze economie en vestigingsklimaat te versterken. De verkeersintensiteit is afgelopen jaren min of meer gelijk gebleven. We zien een lichte toename in het gebruik van Openbaar Vervoer. Daarnaast is het aantal geregistreerde elektrische voertuigen flink gestegen. Dit is mede te verklaren door het aantal gevestigde leasemaatschappijen in Brabant. Het feit dat Brabant op de vierde plaats staat met het aantal geregistreerde elektrische voertuigen geeft daarmee een wat vertekend beeld. Meer informatie over de ontwikkeling van mobiliteit in Brabant vindt u [hier](#).

Duurzame mobiliteitssystemen

Verkeersintensiteit Wat is het? Verkeersintensiteit rijkswegen. Aantal gepasseerde motorvoertuigen per uur.	Ontwikkeling 	Positie t.o.v. van andere provincies
Gebruik OV Wat is het? Afgelegde afstand in kilometers met trein/bus/tram/metro per persoon per jaar.	Ontwikkeling 	Positie t.o.v. van andere provincies
Elektrisch rijden Wat is het? Aantal geregistreerde elektrische voertuigen.	Ontwikkeling 	Positie t.o.v. van andere provincies

Duurzame concurrerende economie

De Brabantse economie groeit gemiddeld al jaren harder dan de Nederlandse economie. Tegelijkertijd zien we dat de spanning op de arbeidsmarkt in Brabant hoger is dan in Nederland en bovendien ook verder toeneemt.

Economische groei Wat is het? Economische groei is een toename van economische activiteit vergeleken met een eerdere periode (jaar).	Ontwikkeling <table><tr><td>< 2018</td><td>2018</td></tr><tr><td>105.585</td><td>116.090</td></tr></table>	< 2018	2018	105.585	116.090	Plek t.o.v. van andere provincies <table><tr><td>1</td><td>10</td><td>12</td></tr><tr><td>103.578</td><td>116.090</td><td>106.941</td></tr><tr><td>Zeeland</td><td>Nederland</td><td>Noord-Holland</td></tr></table>	1	10	12	103.578	116.090	106.941	Zeeland	Nederland	Noord-Holland
< 2018	2018														
105.585	116.090														
1	10	12													
103.578	116.090	106.941													
Zeeland	Nederland	Noord-Holland													
Spanning op arbeidsmarkt Wat is het? De spanningsindicator geeft de verhouding aan tussen vraag naar en aanbod van arbeid. Een waarde boven de 1,5 geeft aan dat er meer vraag naar arbeid is, dan aanbod van arbeid.	Ontwikkeling <table><tr><td>< 2018</td><td>2018</td></tr><tr><td>1,62</td><td>2,17</td></tr></table>	< 2018	2018	1,62	2,17	Plek t.o.v. van andere provincies <table><tr><td>1</td><td>10</td><td>12</td></tr><tr><td>1,08</td><td>2,17</td><td>3,21</td></tr><tr><td>Groningen</td><td>Nederland</td><td>Zeeland</td></tr></table>	1	10	12	1,08	2,17	3,21	Groningen	Nederland	Zeeland
< 2018	2018														
1,62	2,17														
1	10	12													
1,08	2,17	3,21													
Groningen	Nederland	Zeeland													
Concurrerende economie															
Regional Innovation Scoreboard Wat is het? Regional innovation scoreboard ranking t.o.v. EU-regio's. Totaal 31 landen en 239 EU-regio's.	Ontwikkeling <table><tr><td>< 2017</td><td>2019</td></tr><tr><td>26</td><td>24</td></tr></table>	< 2017	2019	26	24	Positie t.o.v. van andere provincies <table><tr><td>1</td><td>2</td><td>12</td></tr><tr><td>18</td><td>24</td><td>121</td></tr><tr><td>Utrecht</td><td></td><td>Zeeland</td></tr></table>	1	2	12	18	24	121	Utrecht		Zeeland
< 2017	2019														
26	24														
1	2	12													
18	24	121													
Utrecht		Zeeland													
Leven lang leren Wat is het? % populatie (25-64 jaar) dat participeert in lifelong learning.	Ontwikkeling <table><tr><td>< 2016</td><td>2017</td></tr><tr><td>17,4%</td><td>17,8%</td></tr></table>	< 2016	2017	17,4%	17,8%	Positie t.o.v. van andere provincies <table><tr><td>1</td><td>9</td><td>12</td></tr><tr><td>21,8%</td><td>17,8%</td><td>15,8%</td></tr><tr><td>Groningen</td><td>Nederland</td><td>Drenthe</td></tr></table>	1	9	12	21,8%	17,8%	15,8%	Groningen	Nederland	Drenthe
< 2016	2017														
17,4%	17,8%														
1	9	12													
21,8%	17,8%	15,8%													
Groningen	Nederland	Drenthe													
Arbeidsmigranten Wat is het? Aantal flexmigranten in Brabant.	Ontwikkeling <table><tr><td>< 2017</td><td>2017</td></tr><tr><td></td><td>53.578</td></tr></table>	< 2017	2017		53.578	Positie t.o.v. van andere provincies <table><tr><td>1</td><td>10</td><td>12</td></tr><tr><td>2.354</td><td>53.578</td><td>94.618</td></tr><tr><td>Drenthe</td><td>Nederland</td><td>Zuid-Holland</td></tr></table>	1	10	12	2.354	53.578	94.618	Drenthe	Nederland	Zuid-Holland
< 2017	2017														
	53.578														
1	10	12													
2.354	53.578	94.618													
Drenthe	Nederland	Zuid-Holland													

De economische groei van Brabant vraagt veel van de arbeidsmarkt. Een deel van de tekorten kan worden weggenomen met de inzet van internationale medewerkers, maar feitelijk vormen zij de flexibele schil om tijdelijke capaciteitskrapte op te vangen. In de logistieke en agrarische sector zijn internationale medewerkers feitelijk vaak vaste krachten. Onderliggend is de spanning op de arbeidsmarkt dan echter ook veel groter. Op alle niveaus is er sprake van tekorten, en in sommige sectoren zijn de tekorten nog groter dan in andere. Krapte op de arbeidsmarkt kent vele facetten. Voor een structureel evenwicht op de arbeidsmarkt is een verbeterde kwalitatieve match op de arbeidsmarkt en het verhogen van de arbeidsproductiviteit door onder meer digitalisering, robotisering, om- en bijscholing (leven lang ontwikkelen) en het aantrekken van werknemers buiten Brabant een noodzakelijke randvoorwaarde. Uit een recent Europees onderzoek blijkt dat het innovatief vermogen van Brabant in Europees perspectief lager scoort omdat het intellectueel eigendom niet langer meegenomen wordt in de score. Tevens blijkt uit dit onderzoek dat het aandeel werkenden dat participeert in leven lang ontwikkelen in Europees en landelijk verband laag is.

Deze trend vraagt om permanente aandacht voor het investeren in kennis, innovatie en talentontwikkeling. Het is op dit punt nog onduidelijk welke kansen en beleidsmaatregelen precies gaan voortvloeien uit de 'Groeistrategie voor Nederland op langere termijn' van het Kabinet, en de Europese Green Deal. De ontwikkelingen worden actief gevolgd, en waar mogelijk worden voorbereidingen getroffen om daar optimaal op in te spelen. Meer cijfers over de Brabantse economie vindt u [hier](#).

Leefbaarheid

De kwaliteit van leven van Nederlanders is gemiddeld hoog, maar is in de afgelopen tien jaar niet toegenomen. De economische groei vertaalt zich niet in een betere kwaliteit van leven. De verschillen tussen bevolkingsgroepen wordt groter als gevolg van verschillen in opleiding, inkomen en het al dan niet hebben van werk, een aandoening of ziekte².

Leefbaarheid hangt sterk samen met het voorzieningenniveau op het gebied van onderwijs, sport, cultuur en zorg én de bereikbaarheid ervan. Een sterke verbondenheid met elkaar én met de omgeving (of het nu Brabant, een stad, een wijk, een dorp of een kern is) samen met de mogelijkheden om elkaar te ontmoeten zijn daarbij eveneens belangrijk. Cultuur, erfgoed en sport dragen bij aan die ontmoetingsfunctie. Tegelijkertijd zetten ontwikkelingen zoals de toenemende vergrijzing, energietransitie, ondermijnende criminaliteit, voldoende goede zorg en de toekomst van de landbouw druk zetten op de leefbaarheid van zowel de Brabantse steden als dorpen en kernen.

Als we kijken naar voorzieningen in de nabije omgeving, dan zien we dat gemiddeld inwoners 850 meter van dagelijkse voorzieningen wonen. Op het gebied van cultuur en erfgoed, zien we dat Brabanders gemiddeld 23 keer per jaar een culturele activiteiten bezoeken, wat gelijk staat aan zo'n 2 keer per maand. De meerderheid beperkt zich daarbij niet tot een enkel type activiteit, maar bezoekt tenminste 5 verschillende type culturele activiteiten in een jaar (theater, concert, bioscoop, etc). Daarnaast voelt de meerderheid zich sterk verbonden met de Brabantse identiteit en heeft vertrouwen in de medemens. Binnen het concept 'samenleving in beweging' zien we dat zo'n een derde van de Brabanders zich actief inzet voor de buurt. Zelf- en samenredzaamheid zijn beide indicatoren voor veerkracht. De ruime meerderheid van de Brabanders is veerkrachtig. Minder dan één op de acht Brabanders is niet veerkrachtig. Met betrekking tot ervaren gezondheid, zijn Brabanders zich iets minder gezond gaan voelen, maar de afwijking met het Nederlandse gemiddelde is beperkt tot niet noemenswaardig. Lees hier meer over de ervaren gezondheid van Brabanders. Leer [hier](#) meer verdiepende cijfers.

Woon- en leefklimaat

Voorzieningsenscore

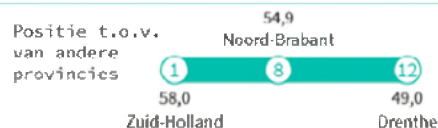
Wat is het?

Score voor de voorzieningen in Brabant bepaald op basis van het aantal 'noodzakelijke', 'relevante, maar niet perse nodig' en 'niet nodig, maar extra' voorzieningen.

Ontwikkeling

< 2018	2018
	54,9

Positie t.o.v. van andere provincies

3. Stand van zaken uitwerking bestuursopdrachten

In het kader van de lange termijn ontwikkelingen voor een sterk, schoon en veilig Brabant in 2030 zetten wij structuurversterkend en innovatief in op het realiseren van zeven trendbreuken:

- a. het versterken van onze duurzaam concurrerende innovatieve economie;
- b. het veilig en weerbaar maken van Brabant;
- c. het toekomst klaar maken van Brabant voor nieuwe vormen van mobiliteit;
- d. het stoppen van de verdroging met een waterrobuuste inrichting van Brabant;
- e. het versnellen van de energietransitie;
- f. het terugdringen van het woningtekort en de leegstand;
- g. het versterken van het klimaat in Brabant.

Bij de begroting 2020 zijn voor zes van deze zeven trendbreuken bestuursopdrachten vastgesteld. Voor de trendbreuk 'het versnellen van de energietransitie' is bij de begroting 2020 geen bestuursopdracht geformuleerd, omdat hiervoor in 2019 reeds het Uitvoeringsprogramma Energie is opgesteld. Hieronder treft u per bestuursopdracht een korte stand van zaken aan. Tevens is de stand van zaken rondom het uitvoeringsprogramma energie, 2020 – 2023, opgenomen.

a. *Het versterken van onze duurzaam concurrerende innovatieve economie*

Op dit moment werken we – onder de werktitel 'de kenniseconomie van morgen' - toe naar een economische visie en bijbehorend handelingsperspectief. Deze visie richt zich onder meer op de rol van de provincie om te komen tot verdere economische systeemversterking en innovatie. Hierin brengen we ook in beeld welke integrale afwegingen gemaakt kunnen worden met de andere trendbreuken en tot welke gecoördineerde investeringen we willen komen op het gebied van innovatiebeleid, kennisvalorisatie, verduurzaming en digitalisering van de economie. De economische visie staat ten dienste van de maatschappelijke opgaven. Uw Staten is via een Statenmededeling over dit proces geïnformeerd. Gedurende het verdere proces blijven we in gesprek met uw Staten en onze partners hierover om zodoende ook uw inbreng en die van onze partners mee te kunnen nemen in de uiteindelijke economische visie. Het actieplan Arbeidsmarkt, met een focus op het ontwikkelen, aantrekken, benutten en behouden van talent voor Brabant, is reeds aan uw Staten aangeboden.

b. *Het veilig en weerbaar maken van Brabant*

Vanuit de gevoelde urgentie doen wij als provincie een nadrukkelijke stap naar voren in de strijd tegen de ondermijnende criminaliteit. Samengevat is onze ambitie: "Het faciliteren, aanjagen en stimuleren van de bestuurlijke en maatschappelijke weerbaarheid in de strijd tegen de ondermijnende criminaliteit om de impact hiervan op de samenleving te verkleinen en de veiligheid van de Brabantse leefomgeving te vergroten". We doen dit vanuit een ondersteunende en aanvullende rol samen met gemeenten en ketenpartners aan de hand van drie actielijnen:

1. een weerbare overheid en samenleving;
2. een veiliger buitengebied
3. stimuleren kennisontwikkeling, kennisdeling en onderzoek.

De essentie is dat we vanuit één overheid acteren tegen de ondermijnende criminaliteit. We kiezen voor een pragmatische aanpak en sluiten nauw aan bij bestaande werkwijzen op het gebied van Samen Sterk in het Buitengebied, verkeersveiligheid en de taskforce RIEC Brabant-Zeeland. De uitwerking van deze bestuursopdracht is aan uw Staten aangeboden.

c. *Het toekomst klaar maken van Brabant voor nieuwe vormen van mobiliteit*

Op dit moment werken we aan de uitvoering van de transitiestrategie horende bij de in Provinciale Staten vastgestelde visie '[Gedeelde mobiliteit is maatwerk](#)'. We ontwikkelen daarbij in West-Brabant ook een flankerend pakket aan maatregelen met mobiliteitshubs als verbindende schakel. Daarnaast werken we in een interactief proces aan de Brabantse uitwerking van het landelijk vastgestelde toekomstbeeld OV 2040. Dit moet leiden tot een ontwikkelagenda Spoor, HOV en Knooppunten (incl. investerings- en uitvoeringsprogramma). Hiervoor werken we samen met de B5 en de regio's aan de belangrijkste onderzoeksvragen om te komen tot een Brabantse propositie. Tot slot doen we onderzoek naar de bereikbaarheid in de Brainportregio om samen met het Rijk en de regio Eindhoven tot afspraken te komen over een samenhangend pakket van maatregelen.

d. *Het stoppen van de verdroging met een waterrobuuste inrichting van Brabant*

We werken aan een zodanig robuuste inrichting van het bodem-watersysteem dat de Brabantse natuur zich herstelt, de basiscondities voor een toekomstbestendige en duurzame landbouw op orde zijn en extreem weer niet leidt tot maatschappelijk onacceptabele kosten. Vanwege wettelijke termijnen om in 2027 aan de Kaderrichtlijn Water te voldoen, ligt de focus in deze periode op maatregelen in de schil rondom natuurgebieden. Maatregelen zijn onder meer:

- het langer vasthouden van water;
- structureel hogere waterpeilen;
- bodemverbetering door onder meer het verhogen van het gehalte organische stof in de bodem;
- meer water bergen als buffer voor droge perioden;
- het verminderen van onttrekkingen.

Deze maatregelen zullen consequenties hebben voor de gebruiksmogelijkheden van grondwater en gronden, zowel onbebouwd als bebouwd. Daarmee hebben de maatregelen dan ook impact op landbouw (extensivering) en stedelijk gebied (vergroening).

De bestuursopdracht wordt vormgegeven in samenspraak met onze partners tot een meer omvattende visie op klimaatadaptatie. De nota klimaatadaptatie en de uitwerking van de bestuursopdracht zijn medio april gelijktijdig aan uw Staten aangeboden. Op de uitgewerkte bestuursopdracht wordt instemming van uw Staten gevraagd. Inmiddels zijn ook de voorbereidingen gestart voor het Omgevingsprogramma Water en Bodem 2022-2027. Het ontwerp voor dit programma, inclusief de financiële kaders, zal in het najaar van 2020 aan uw Staten worden toegezonden. Het programma ligt eind 2021 ter vaststelling voor bij uw Staten.

e. *Het versnellen van de energietransitie*

In december 2018 is de [Energieagenda 2019-2030](#) door Provinciale Staten vastgesteld. De Energieagenda bevat de provinciale ambities en de aanpak met acht 'Brabantse principes' en drie strategische lijnen:

1. Mobiliseren van de samenleving voor de energietransitie
2. Selectief en slim stimuleren van koplopers
3. Slim en integraal combineren

Voor de transitiepaden 'Elektriciteit', 'Industrie', 'Gebouwde Omgeving', 'Mobiliteit' en 'Landbouw' is de Energieagenda vervolgens uitgewerkt tot een [Uitvoeringsprogramma Energie 2020 – 2023](#). Het Uitvoeringsprogramma 'Energie verbindt' hebben wij in oktober 2019 vastgesteld in het College van GS. De hieraan gekoppelde eerste begrotingswijziging à €18 mln is door uw Staten vastgesteld op 22 november 2019.

In het Uitvoeringsprogramma Energie zijn de resultaten benoemd die we de komende vier jaar willen realiseren om de energietransitie te versnellen en onze doelen te behalen. Denk aan:

- Het proces van de Regionale Energiestrategieën (RES) met de vier Brabantse RES-regio's gericht op (locaties voor) grootschalige duurzame opwek en (opwek en besparing in) de gebouwde omgeving;
- De vernieuwing van de energie-infrastructuur mede vormgeven, tegen zo laag mogelijke maatschappelijke kosten;
- Innoveren op sociaal en technisch gebied – denk aan innovaties voor opslag en conversie;
- Het betrekken van de Brabantse samenleving bij de energietransitie (en zorgen dat iedereen mee kan doen).

Ook vanuit de beleidsterreinen mobiliteit, landbouw, ruimte en wonen worden concrete resultaten benoemd en opgepakt om de energietransitie te kunnen versnellen. De komende periode vertalen we deze resultaten uit het Uitvoeringsprogramma naar concrete activiteiten. Dit doen we samen met onze partners zodat we op een innovatieve en adaptieve manier uitvoering geven aan de opgaven die de Brabantse energietransitie met zich mee brengt. We gaan op zoek naar de juiste allianties, verbinden opgaven en financiering zodanig met elkaar dat de versnelling in gang wordt gezet.

f. Het terugdringen van het woningtekort en de leegstand

We willen de woningbouwopgave de komende periode optimaal inzetten voor het versterken van de omgevingskwaliteit en het herbestemmen van leegstaand erfgoed. Daarvoor willen wij de 'Brabantse aanpak wonen en tegengaan leegstand' continueren en intensiveren. Tevens beogen wij een actief en intensief partnerschap met gemeenten aan te gaan voor 10 tot 12 stedelijke transformaties. Het Ontwikkelbedrijf zal daarbij een belangrijke rol spelen en wordt daarvoor ook beter toegerust. De uitwerking van deze bestuursopdracht is reeds aan uw Staten aangeboden

g. Het versterken van het blijfklimaat in Brabant

De programma's samenleving/sociale veerkracht en cultuur, sport en erfgoed bieden belangrijke ingrediënten voor de versterking van het blijfklimaat. Voor de genoemde onderwerpen wordt de komende periode nieuw beleid ontwikkeld waarvoor uw Staten voorstellen ontvangen. In dit nieuwe beleid zal een aantal aandachtspunten worden meegenomen:

- De eerdere opgedane kennis en expertise vanuit het programma sociale veerkracht waaronder Sterk Brabant worden verder ingezet bij het oplossen van onze maatschappelijke opgaven.
- Het belang van cultuur, sport en erfgoed voor een goed blijf- (en vestigings-)klimaat en het (samen met partners) structureel borgen daarvan betrekken wij daarbij. Denk bijvoorbeeld aan voldoende aanbod van kunst en cultuur, het Brabant C-fonds, het Brabants Sportfonds, het Sportakkoord i.o., onze erfgoedverhaallijnen en de aandacht voor monumenten.
- We zetten onze ambities voort om ons beleid, onze netwerken en uitvoeringsorganisaties op het gebied van samenleving, cultuur, sport en erfgoed nog meer te verbinden, de samenwerking te versterken en hen nadrukkelijker te vragen zich te verhouden tot het leveren van bijdragen aan het oplossen van onze maatschappelijke opgaven.

Daarbij maken wij gebruik van de lijnen 'richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken'.

4. Aanpak structureel begrotingsevenwicht

Vanwege de aanhoudende lage rente is de huidige raming van de inkomsten uit vermogen van structureel €122,5 mln per jaar op termijn niet meer houdbaar en reëel. Een eerste inschatting van een reëel en houdbaar rendement is een mogelijke halvering van het huidige rendement. Wij zullen de komende periode nader onderzoeken hoe wij uitgaande van structureel lagere inkomsten op termijn kunnen toegroeien naar een nieuw structureel begrotingsevenwicht. Halverwege deze bestuursperiode bij de Perspectiefnota 2021 leggen wij de resultaten hiervan aan u voor en stellen u concrete keuzerichtingen voor. Bij de Perspectiefnota 2022 leggen wij u concrete en uitgewerkte voorstellen voor welke vervolgens in de begroting 2023 verwerkt kunnen worden.

In de aanpak structureel begrotingsevenwicht stellen wij de volgende vraag centraal:

Hoe kunnen we stapsgewijs bewegen naar een nieuw en houdbaar structureel begrotingsevenwicht waarbij we kijken naar de totale begroting (inkomsten, uitgaven en de integrale financiële positie) en waarbij we zorgdragen voor financiële beleidsruimte voor toekomstige provinciebesturen zodat we de komende 10 tot 15 jaar in kunnen blijven spelen op wat er op ons af komt?

In de begroting 2023 moet de eerste stap naar het 'nieuwe normaal' worden gezet. In de begroting 2022 zal een passage opgenomen worden over de wijze waarop GS voorstellen hoe om te gaan met de restant middelen van Essent. Op basis hiervan kunnen PS bij de begrotingsbehandeling van de begroting 2022 met GS hierover in gesprek kan gaan.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, richten we ons om de volgende deelvragen/-onderwerpen:

- 1.a Welk rendement is redelijkerwijs te behalen met het huidige immunisatievermogen?
We geven inzicht in een aantal scenario's, inclusief bijbehorende bandbreedtes. We laten daarbij ook zien hoe het rendement en de scenario's zich in periode 2020 – 2030 ontwikkelen.
- 1.b Wat zijn reële alternatieven om het rendement te verbeteren op de (middel)lange termijn, al dan niet in combinatie met het bereiken van de gestelde beleidsdoelen?
Hierbij verkennen we de ruimte die wij als provincie kunnen nemen om het (maatschappelijke) rendement te verbeteren en brengen we de risico's daarvan in beeld. We brengen onder meer in beeld welke rollen de provincie kan vervullen, wie de te betrekken partners zijn en leggen verbindingen met relevante beleidsvelden. Tevens definiëren we de organisatorische randvoorwaarden (tijd, capaciteit en budget) die nodig zijn om meer rendement te kunnen realiseren. Dit vraagt de komende periode extra inzet en onderzoek om dit in beeld te brengen. In de bestuursrapportage nemen wij een voorstel op om de hiervoor benodigde extra middelen beschikbaar te stellen.
2. De ontwikkeling van de provinciale inkomsten, zoals de provinciale opcenten op de motorrijtuigenbelasting (MRB) in relatie tot ontwikkelingen ten aanzien van het provinciale belastinggebied en ontwikkelingen rondom (de verdeelsystematiek van) het provinciefonds. Als gezamenlijke provincies werken we in IPO-verband aan een aanbod aan het nieuwe kabinet waarin we inzetten op een autonome, onafhankelijke en zelfbewuste positie van de provincie als middenbestuur en een daarbij passende financiële verhouding tussen Rijk en provincie(s).

3. Visitatie op de rol en performance van de provincie.
Bij vaststelling van de begroting 2021 stellen wij Provinciale Staten voor een tijdelijke commissie van (5-7) externe deskundigen in te stellen. Daarbij stellen wij voor deze commissie als opdracht te geven om in de eerste helft van 2021 in beeld te brengen wat er nodig is om als provincie de komende 10 – 15 jaar toekomstbestendig te kunnen blijven inspelen op ontwikkelingen en strategische opgaven die als provincie op ons afkomen. Het gaat om ontwikkelingen en opgaven, in termen van rolinvulling, nieuwe aandachtsgebieden en opgaven en zaken die we nu nog tot ons takenpakket rekenen, maar die mogelijk minder aandacht behoeven. Provinciale Staten zal nauw betrokken worden bij de invulling van deze opdracht.
4. Doorlichting van de uitgavenkant van de begroting om onder meer inzichtelijk te krijgen welk (financieel) niveau van de begroting ten minste nodig is om de vastgestelde beleidsdoelen te realiseren. De reserves maken eveneens een onderdeel uit van de doorlichting.
Bij de uitwerking van deze vragen/onderwerpen hanteren we de volgende principes:
 - Het immuun houden van de portefeuille;
 - Voorzichtigheid bij raming van de inkomsten;
 - Geleidelijkheid bij de invoering van het 'nieuwe normaal'.

5. Actualisatie meerjarig financieel perspectief

Bij de bestuursrapportage 2019 is een vrije begrotingsruimte gepresenteerd van in totaal €200 mln. Nadien hebben er begrotingswijzigingen plaatsgevonden die effect hebben op de vrije begrotingsruimte. Dit betreft o.a. de (financiële) uitwerking van het bestuursakkoord bij de begroting 2020 en de slotwijziging 2019.

In dit meerjarig financieel perspectief wordt voor het eerst de vrije begrotingsruimte van 2024 gepresenteerd. Dit betreft overigens niet een structureel bedrag. Het jaar 2024 wordt voor het eerst opgenomen in de begroting 2021.

Het verloop van de vrije begrotingsruimte is als volgt:

In mln. €	2020	2021	2022	2023	2020-2023	2024
Vrije begrotingsruimte Aanvang begroting					200,0	
<i>Besluitvorming bij begroting:</i>						
• Trendbreuken BA	-66,0	-59,0	-65,0	-64,0	-255,0	
• effect verhoging opcenten	6,4	12,8	19,5	26,3	65,0	
Buffer na vaststelling begroting					10,00	
Vrije begrotingsruimte					0	
<i>Besluitvorming na begroting:</i>						
• Eerdere besluitvorming	-4,45				-4,45	
• slotwijziging (incl. kleine afwijkingen)	-1,77	-0,45	0,34	0,46	-1,42	
Buffer					4,1	
Vrije begrotingsruimte					0	41,2

Bestuursakkoord

Bij de financiële uitwerking bestuursakkoord bij de begroting 2020 is de vrije begrotingsruimte voor deze bestuursperiode toegedeeld aan de 10 begrotingsprogramma's en op stelposten gereserveerd. Na uitwerking van de bestuursopdrachten en vaststelling van bijbehorende begrotingswijzigingen worden de financiële middelen op de begroting op het betreffende programma geraamd.

In onderstaande tabel is aangegeven voor welke middelen reeds een begrotingswijziging is gemaakt en voorgelegd aan GS.

	2020-2023	Vrijval breedbandfonds	Totaal 2020-2023	Reeds gealloceerd	restant		
				2020-2023	Vrijval BF	2020-2023	Vrijval BF
Bestuur en veiligheid	17	-	17	15*	-	2*	-
Ruimte en wonen	16	-	16	16*	-	0*	-
Water en bodem	33	-	33	-	-	33	-
Natuur en milieu	10	-	10	1,2	-	8,8	-
Economie	37	20	57				
Energie, circulaire samenleving en gezondheid	23	16	39	10	8	13	8
Landbouw en voedsel	12	-	12	-	-	12	-
Basisinfrastructuur mobiliteit/mobiliteitsontwikkeling	55	-	55	-	-	55	-
Cultuur, erfgoed, samenleving en sport	37	5	42	-	-	37	5
organisatie	15	-	15	9,5*	-	5,5*	-

* Betreft voorstellen die in procedure (bij PS) zijn, maar waarover nog niet definitief besloten is (peildatum 1 maart 2020)

Raming accres Provinciefonds

Vanaf het begin van deze bestuursperiode wordt de raming van het accres van het provinciefonds bijgesteld volgens een methode die beter aansluit bij het zo reëel mogelijk ramen van de inkomsten uit het provinciefonds. Het accres van het jaar t wordt voor 80% in de raming opgenomen en het accres vanaf jaar t+1 wordt voor 60% geraamd. Op basis van deze methode wordt de raming bijgesteld als gevolg van diverse ontwikkelingen.

Het effect van de bijstelling heeft het volgende effect op de vrije begrotingsruimte.

Bedragen x €1 mln.	2021	2022	2023	2021-2023	2024*
Effect op vrije begrotingsruimte	6,1	6,3	5,9	18,3	35,6

* moet gezien worden in relatie tot de indexatielasten

Het accres 2024 wordt voor het eerst geraamd als onderdeel van het opstellen van de begroting 2021. Het wordt aangewend ter dekking van de indexatie van de uitgaven, die eveneens voor het jaar 2024 voor het eerst wordt geraamd als onderdeel van het opstellen van de begroting 2021. Derhalve is deze bijstelling hoger dan voor de jaren 2021 t/m 2023.

Het accres 2021 tot en met 2023 leidt tot een positieve bijstelling. Deze bijstelling is grotendeels het gevolg van de bijstelling van de Rijksbegroting als gevolg van de Miljoenennota van het Rijk in september 2019. Daarbij is het accres 2021 (met cumulatieve doorwerking naar de jaren 2022 en 2023) naar boven bijgesteld.

Bijstellingen 2021 t/m 2024 worden meegenomen bij de eerste bestuursrapportage als onderdeel van het opstellen van de begroting 2021.

Ontwikkeling opcenten MRB

De huidige raming voor de opcenten MRB is gebaseerd op de belastingcapaciteit per juli 2019 tegen het jaarlijks stijgend opcentenpercentage van 2,5% (t/m 2023), zoals is besloten bij de (financiële) uitwerking van het bestuursakkoord 2020-2023. Als gevolg van ontwikkelingen in de belastingcapaciteit (aantal voertuigen en gewicht) wordt de raming bijgesteld.

Het effect van de bijstelling heeft het volgende effect op de vrije begrotingsruimte.

Bedragen x €1 mln.	2021	2022	2023	2021-2023	2024*
Effect op vrije begrotingsruimte	2,6	2,7	2,8	8,1	3,1

**incl. afrondingseffect*

De belastingcapaciteit wordt tweemaal per jaar door de belastingdienst geactualiseerd. In de meest recente actualisatie wordt zowel een stijging van elektrische voertuigen geconstateerd als een stijging van auto's met fossiele brandstof en daarbij vooral in de zwaardere categorie. Hierdoor is de verwachte opbrengst opcenten hoger dan opgenomen in de begroting 2020. Deze stijging heeft meerjarig effect.

Bijstellingen 2021 t/m 2024 worden meegenomen bij eerste de bestuursrapportage als onderdeel van het opstellen van de begroting 2021.

Indexatie, nieuwe jaarschijf 2024 en afwikkeling effect 2020

Vanaf deze bestuursperiode worden de lasten volgens de systematiek zoals opgenomen in de begroting geïndexeerd ([begroting 2020](#) Blz. 135). De lasten zijn geïndexeerd voor het prijspeil 2020. In de dekking is t/m 2023 voorzien door de hiervoor benodigde middelen op een stelpost te plaatsen. Voor de dekking van de indexatielasten voor het jaar 2024 wordt de stelpost indexatie nu aangevuld op basis van het beleid.

Het effect van de bijstelling heeft het volgende effect op de vrije begrotingsruimte.

Bedragen x 1 mln. €	2021	2022	2023	2021-2023	2024*
Effect op vrije begrotingsruimte	0,1	0,3	0,3	0,7	- 38,4

** incl. de indexatielasten voor prijspeil 2020 voor jaar 2024. Bedrag moet gezien worden in relatie tot het accres provinciefonds*

De indexatielasten voor het nieuwe jaar 2024 in de meerjarenraming komen ten laste van de vrije begrotingsruimte. Deze lastenstijging moet gezien worden in relatie tot de stijging van de inkomsten provinciefonds en opcenten MRB. Voor 2024 wordt de accresraming 2024 van het provinciefonds voor het eerst meegenomen in de raming. Voor de opcentenraming MRB wordt – in lijn met de afspraken in het bestuursakkoord – vanaf 2024 geen rekening gehouden met indexatie. De indexatiepercentages zijn gebaseerd op de relevante cijfers van het CBS, waarbij voor 2024 in verband met het ontbreken van de cijfers wordt uitgegaan van de cijfers 2023. Daarnaast zijn de jaren 2021 tot en met 2023 geactualiseerd op basis van relevante cijfers van het CBS en reeds gerealiseerde indexlasten 2020 (incl. cumulatief effect). De accresraming van het provinciefonds 2024 is onvoldoende om de indexatielasten volledig te dekken. Immers de omvang van het provinciefonds is ca. €150 mln. lager dan de omvang van uitgaven die geïndexeerd worden. Door de stijging van de belastingcapaciteit leidt deze indexatie niet direct tot een beroep op de vrije begrotingsruimte.

Indien de belastingcapaciteit in de toekomst zich niet positief ontwikkelt, zal een deel van de indexatielasten ten laste komen van de vrije begrotingsruimte.

Bijstellingen 2021 t/m 2024 worden meegenomen bij de eerste bestuursrapportage als onderdeel van het opstellen van de begroting 2021. Daarnaast wordt bij de burap voorafgaande aan de begroting ten laste van de stelpost 'indexatie' de begroting geïndexeerd naar prijspeil 2021. Dit heeft dan geen invloed meer op de vrije begrotingsruimte.

Effect op vrije begrotingsruimte:

Na verwerking van de financiële consequenties resteert een vrije begrotingsruimte van ruim € 11 mln. voor deze bestuursperiode.

In mln. €	2021	2022	2023	2020-2023	2024
<i>Aanvang financieel perspectief</i>					
Buffer				4,1	
Vrije begrotingsruimte				0	41,2
<i>Bijstellingen</i>					
• Accres provinciefonds	6,1	6,3	5,9	18,3	35,8
• Opcenten MRB	2,6	2,7	2,8	8,1	3,1
• Actualisatie indexatie	0,1	0,3	0,3	0,7	- 38,4
Vrije begrotingsruimte	8,8	9,3	9,0	27,1	41,5
Aanvulling buffer*				27,1	
Buffer				31,2	

Als onderdeel van de financiële uitwerking van het bestuursakkoord is afgesproken dat de financiële buffer wordt verhoogd naar € 20 mln indien de financiële ruimte dit toelaat. Deze financiële buffer is bestemd voor eventuele knelpunten en om in te kunnen spelen op onvoorziene ontwikkelingen. Gelet op de onzekerheden met betrekking tot de financiële consequenties van de stikstofproblematiek en van de coronacrisis stellen we voor ook de restant vrije begrotingsruimte van €27,1 mln nu toe te voegen aan de 'knelpuntenbuffer' waarmee een totale buffer van €31,2 ontstaat. Als er aanleiding is een beroep te doen op de buffer dan zullen wij uw staten daarover terstond informeren en de (financiële) consequenties vervolgens bij het eerstvolgende Sturings- en Verantwoordingsmoment in de begroting verwerken. Naar het zich laat aanzien wordt een eerste beroep op de buffer verwacht rond de inzet van extra personele capaciteit voor de aanpak van de stikstofproblematiek. Mede als gevolg van het uitstellen van de nieuwe beleidskaders cultuur, erfgoed en sport en vanwege de financiële gevolgen voor de begroting 2021 is het belangrijk dat er vóór 1 juli 2020 besluiten worden genomen over het al dan niet continueren van de structurele subsidierelaties op deze beleidsterreinen.

Technische toelichting op de cijfers

hoofdstuk 2 en bronnen gebruikte cijfers

Provincie Noord-Brabant

Bijlage 1. Technische toelichting op de cijfers hoofdstuk 2 en bronnen gebruikte cijfers

Het weergeven van een beperkte set cijfers, zoals in hoofdstuk 2 het geval is, heeft voor- en nadelen. Het voordeel is dat in één oogopslag een beeld wordt gegeven van ontwikkeling op hoofdlijnen. Daarmee krijgt de lezer snel een gevoel van de richting van de ontwikkeling. Door daar ook andere provincies bij te vermelden (en een landelijk gemiddelde) komt een cijfer ook in perspectief te staan. Wanneer is iets nu goed, maar ook wat is gelet op andere enigszins vergelijkbare gebieden realistisch te verwachten. Wat is een logische bandbreedte waarbinnen een bepaalde ontwikkeling kan zitten.

Tegelijkertijd is de keuze van indicatoren altijd aan discussie onderhevig. Een indicator, het woord zegt het al, geeft een indicatie. Het is door ons ook zeker niet bedoeld als een soort waarheid, boven alle discussie verheven. Immers, iemand die geen koorts heeft, kan wel degelijk ziek zijn. Al is het hebben van koorts wel een goede indicatie voor iemands gezondheidssituatie.

Om de presentatie van indicatoren inzichtelijk te houden, is de ontwikkeling van de indicator met een pijl weergegeven. De richting van de pijl geeft aan of er sprake is van een cijfermatige toe- of afname van de indicator. Daarbij is telkens naar meerdere jaren gekeken om te voorkomen dat een incidentele afwijking van de trend als trend wordt gerepresenteerd.

Met de kleur van de pijl wordt aangegeven of de ontwikkeling positief (groen) of negatief (rood) is gezien onze ambities. Met de kleur grijs wordt aangegeven dat de trend niet eenduidig is te interpreteren.

Bronnen gebruikte cijfers

Door Het PON zijn de gepresenteerde cijfers opgesteld. Onderstaand de bron van de gebruikte cijfers (per onderdeel).

Gezonde en veilige leefomgeving

- Geluid: Landoppervlak met geluidsniveau boven 55 decibel (%). Bron: Telos Nationale duurzaamheidsmonitor 2018
- Licht: Totale lichtbelasting per gemeente gemeten vanuit een ruimtehoek (sr) in opgevangen energie (nW) per oppervlakte (nW/cm²/sr). Bron: Telos Nationale duurzaamheidsmonitor 2018
- Fijnstof: Totale emissie fijnstof in PM_{2,5}. PM_{2,5} zijn inhaleerbare deeltjes die schadelijk zijn voor de gezondheid. Bron: Emissieregistratie 2017
- Waterkwaliteit: % waterlichamen waarvan fysisch-chemische kwaliteit minimaal matig is (oppervlaktewater). Bron: Telos Nationale duurzaamheidsmonitor 2018
- Bodemkwaliteit: Verzuring van de natuurbodem (%). Bron: Telos Staat van Brabant 2018
- Natuurkwaliteit: Mate van instandhouding Natura 2000 gebieden (%). Bron: Telos Staat van Brabant 2018
- Biodiversiteit: Biodiversiteit uitgedrukt in aantal bedreigde soorten per km². Bron: Telos Nationale duurzaamheidsmonitor 2018
- Verkeersslachtoffers: verkeersslachtoffers per 1.000 inwoners (dodelijk en niet-dodelijk). Bron: Telos duurzaamheidsbalans 2018
- Criminele activiteiten: Aantal geweldsdelicten per 1.000 inwoners. Bron: Telos duurzaamheidsbalans 2018
- Dumpingen drugsafval: Aantal dumplocaties in Brabant per jaar. Bron: Brabant inzicht 2018

Energietransitie

- Duurzame energie: productie hernieuwbare energie t.o.v. totale hernieuwbare energie. Bron: Klimaatmonitor 2018
- Energiebesparing bedrijven: energieverbruik naar branche (opgeteld excl. Winning delfstoffen, afval en water). Bron: Klimaatmonitor 2018
- Bevolkingsontwikkeling: % gemeenten met negatief migratiesaldo. Migratiesaldo is het aantal gevestigde personen minus het aantal vertrokken personen per 1.000 inwoners. Bron: Duurzaamheidsbalans, bewerkt.

Mobiliteit

- Verkeersintensiteit: verkeersintensiteit rijkswegen. Aantal gepasseerde motorvoertuigen per uur. Bron: CBS
- Gebruik OV: afgelegde afstand met trein/bus/tram/metro per persoon per jaar. Bron: CBS
- Elektrisch rijden: aantal geregistreerde elektrische voertuigen. Bron: Klimaatmonitor.

Duurzaam concurrerende economie

- Economische groei: Economische groei is de toename van de economie. Bron: CBS
- Spanning op de arbeidsmarkt: verhouding tussen vraag naar en aanbod van arbeid. Bron: arbeidsmarktinzicht.nl
- Ranking Regional Innovation Scoreboard: regional innovation scoreboard ranking t.o.v. EU-regio's. Totaal 31 landen en 239 EU-regio's. (De ranking op het 'regional innovation scoreboard (RIS)'. Het RIS rangschikt de meest innovatieve regio's in Europa.). Bron: European Commission 2019.
- Leven lang leren: Het percentage van de populatie (25-64 jaar) dat participeert in lifelong learning. Lifelong learning is het constant op blijven doen van nieuwe kennis waardoor je een duurzamere en beter inzetbare werknemer wordt. Bron: Eurostat 2018.
- Arbeidsmigranten: Aantal arbeidsmigranten dat ingeschreven staat bij een gemeente in Brabant. Bron: Factsheet arbeidsmigranten Telos/PON

Leefbaarheid

- Voorzieningscore: Score voor de voorzieningen in Brabant bepaald op basis van het aantal 'noodzakelijke', 'relevante, maar niet perse nodig' en 'niet nodig, maar extra' voorzieningen. Bron: CBS, bewerking Telos.
- Leegstand: Het percentage leegstaande verblijfsobjecten. Bron: CBS
- Cultuurbezoek diversiteit (participatie): Het percentage Brabanders dat ten minste 5 verschillende culturele activiteiten heeft bezocht in de afgelopen 12 maanden. Bron: Cultuurpeiling 2019

Cijfermatige verdieping Staat van Brabant

Provincie Noord-Brabant

weersomstandigheden van dat jaar, zoals de droogte. Het Rijk gaat in overleg met de gemeenten waar de overschrijdingen zijn geconstateerd. Afspraak is dat de fijnstofoverschrijdingen zo snel mogelijk, en uiterlijk in 2023 zijn opgelost.

- In Brabant veroorzaakte het verkeer in 2018 geen hoeveelheden fijnstof boven de EU-normen. Ook de berekende voorspellingen voor 2020 geven geen overschrijdingen aan.
- Op alle provinciale wegen wordt aan de normen voor stikstofdioxide voldaan.

Bij de vaststelling van het NSL is als eerste doel het verbeteren van de luchtkwaliteit ten behoeve van de volksgezondheid opgenomen. Vermindering van de concentraties leidt tot verbetering van de volksgezondheid, ongeacht of dit boven of onder de grenswaarde plaatsvindt. In onderstaande tabellen zijn de bevolkingsgewogen gemiddelde concentraties per provincie te zien. De Brabantse situatie bevindt zich iets boven het landelijk gemiddelde.

Tabel Bevolkingsgewogen concentratie NO₂ gemiddeld per provincie in µg/m³.

Provincie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2020
Drenthe	15,0	14,8	14,3	13,0	13,3	11,7	12,6	11,8	12,0	10,3
Flevoland	19,7	19,1	17,6	14,8	14,9	15,2	15,9	15,5	14,6	12,7
Friesland	14,0	13,8	13,2	12,3	12,4	10,9	11,7	10,7	11,0	10,0
Gelderland	22,8	21,6	20,5	19,4	19,0	18,3	18,8	18,5	17,5	15,5
Groningen	14,7	15,3	14,7	13,7	13,9	12,1	12,6	12,0	11,9	10,8
Limburg	22,5	21,7	20,0	19,7	18,1	18,2	19,0	18,9	18,1	15,4
Noord-Brabant	24,9	23,5	22,5	22,1	21,4	20,7	21,0	21,3	19,5	17,5
Noord-Holland	24,5	23,9	22,2	20,1	20,5	20,0	20,8	20,5	19,6	17,2
Overijssel	20,0	18,1	17,3	15,7	16,0	14,9	16,1	15,3	15,3	13,0
Utrecht	26,4	24,9	24,4	22,2	21,8	21,3	22,0	21,4	19,8	17,9
Zeeland	22,2	21,0	18,6	18,7	17,1	16,6	17,1	16,8	16,8	15,2
Zuid-Holland	30,7	30,5	28,6	25,7	25,1	24,1	24,4	23,9	22,9	20,8
Nederland	24,5	23,3	22,1	20,5	20,1	19,3	19,9	19,6	18,8	16,7

Bron: Monitoringsrapportage NSL 2019

Tabel Bevolkingsgewogen concentratie PM10 gemiddeld per provincie in µg/m³.

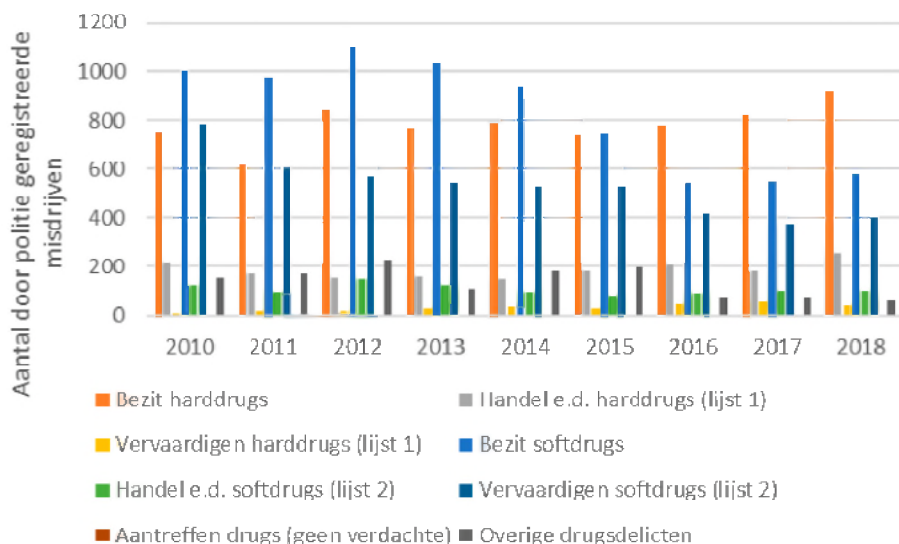
Provincie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2020
Drenthe	22,0	22,3	18,6	17,7	17,8	15,6	14,7	14,6	15,9	14,3
Flevoland	23,5	24,1	19,9	18,9	19,0	17,0	16,7	16,4	17,5	16,1
Friesland	21,2	21,7	17,4	16,6	16,6	14,6	14,3	14,2	15,5	14,3
Gelderland	25,2	25,8	22,4	21,3	21,2	19,1	18,3	18,1	18,9	17,3
Groningen	21,7	21,7	17,8	16,9	17,1	14,9	14,3	14,2	15,6	14,1
Limburg	25,9	25,3	22,6	22,6	21,2	19,3	17,8	17,8	19,0	17,2
Noord- Brabant	26,1	26,4	22,9	22,3	21,8	19,5	18,4	18,7	19,5	18,3
Noord- Holland	25,2	25,9	21,3	20,2	20,5	18,3	18,9	18,4	19,6	18,3
Overijssel	23,7	24,3	20,9	19,7	19,9	17,7	16,9	16,6	17,7	15,9
Utrecht	25,9	26,8	23,0	21,8	21,9	19,6	19,3	19,0	20,0	18,4
Zeeland	24,1	24,4	19,4	19,4	18,4	16,4	16,2	16,5	17,6	17,4
Zuid-Holland	26,1	26,9	22,1	21,4	21,3	19,0	19,2	19,1	20,1	19,1
Nederland	25,1	25,6	21,6	20,8	20,6	18,4	18,1	17,9	19,0	17,6

Bron: Monitoringsrapportage NSL 2019

[Terug naar hoofdtekst](#)

Verdieping drugscriminaliteit

Zoals uit de cijfers blijkt, neemt Brabant een koppositie in als het gaat om drugsdumpingen. Gemiddeld genomen worden wekelijks een tweetal drugsdumpingen aangetroffen in de provincie. Een aantal jaren geleden waren drugsdumpingen nog een zeldzaamheid. Dit is ook terug te zien in door de politie geregistreerde misdrijven. Daar waar in de eerste jaren sprake was van een groot aantal softdrugs gerelateerde misdrijven, is de laatste jaren een verschuiving zichtbaar naar misdrijven die een verband hebben met harddrugs. Het betreft daarbij naast het bezit van en handel in harddrugs, steeds vaker het vervaardigen van harddrugs.

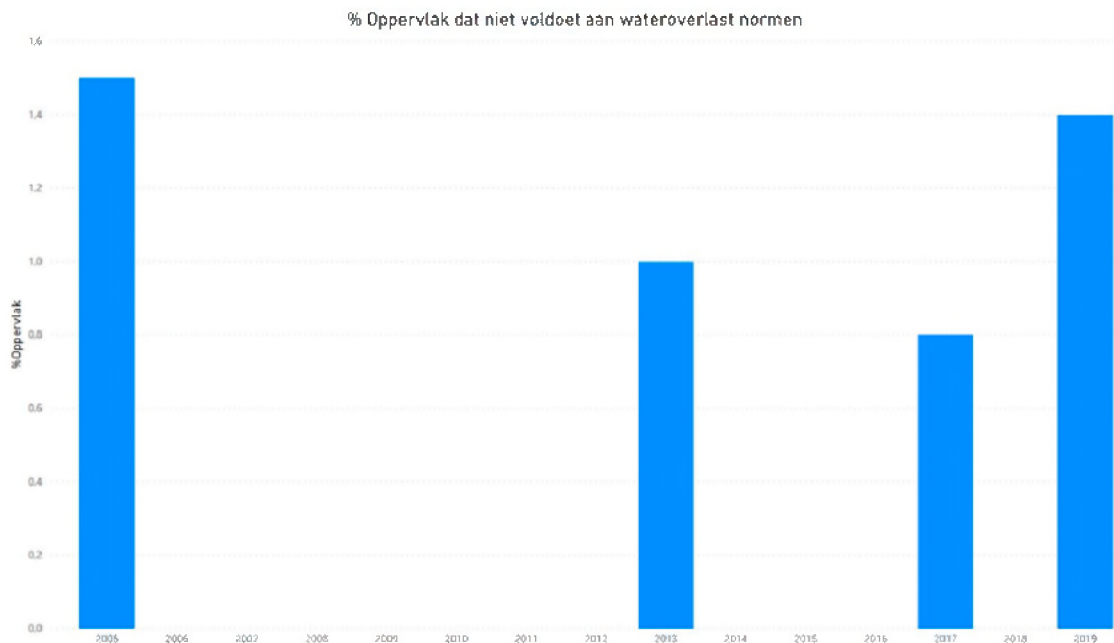
Bron: CBS

Het aantal geregistreerde misdrijven geeft naar alle waarschijnlijkheid slechts een deel van de onderliggende problematiek weer. De eventuele impact op de maatschappij (ondermijning) wordt uit deze gegevens niet zichtbaar. Maar dat deze er is, is uit verschillende studies wel duidelijk.

[Terug naar hoofdttekst](#)

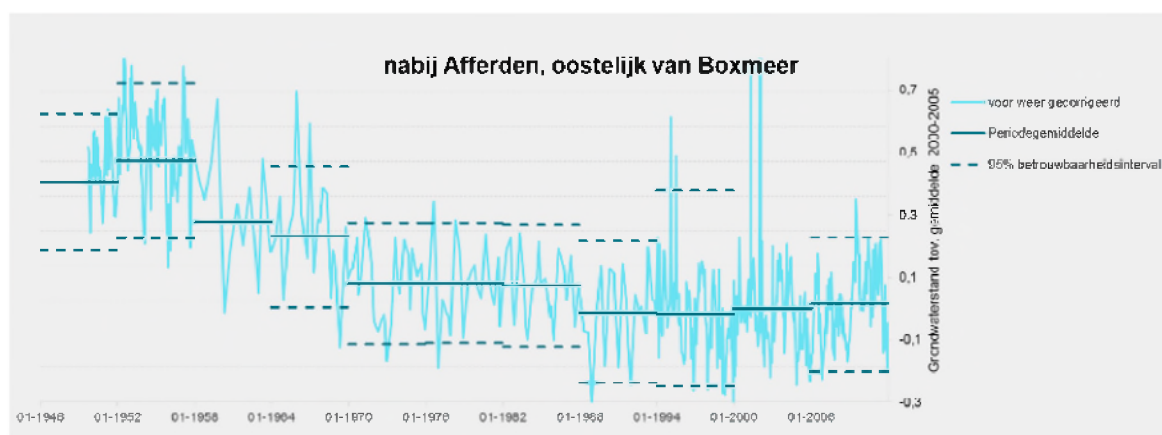
Verdieping Klimaatproof

Het in beeld brengen van wateroverlast en watertekorten is lastig, omdat het veelal specifieke gebieden betreft waar iets speelt. Bij bescherming tegen water is de hoogte van een gebied van belang, net als de afvoercapaciteit van watergangen. In onderstaand figuur is een beeld gegeven van het totaal oppervlakte van Brabant dat niet voldoet aan de normen voor wateroverlast. Het gaat om ongeveer 4000 ha. Deze gebieden liggen verspreid over Noord-Brabant en zeker niet allemaal langs de Maas.

Bron: *Brabantinzicht.nl*

Als het gaat om droogte, is het nog lastiger om een beeld voor heel Brabant te geven. In Brabant wordt op verschillende plaatsen de hoogte van het grondwater gemeten. Onderstaand is een beeld gegeven van de gemiddelde grondwaterstand op één zo'n punt. Te zien is dat de grondwaterstand per jaar sterk wisselt (veroorzaakt door de hoeveelheid neerslag die valt, de mate van verdamping en onttrekking). Wat wel heel duidelijk wordt, is de dalende trend.

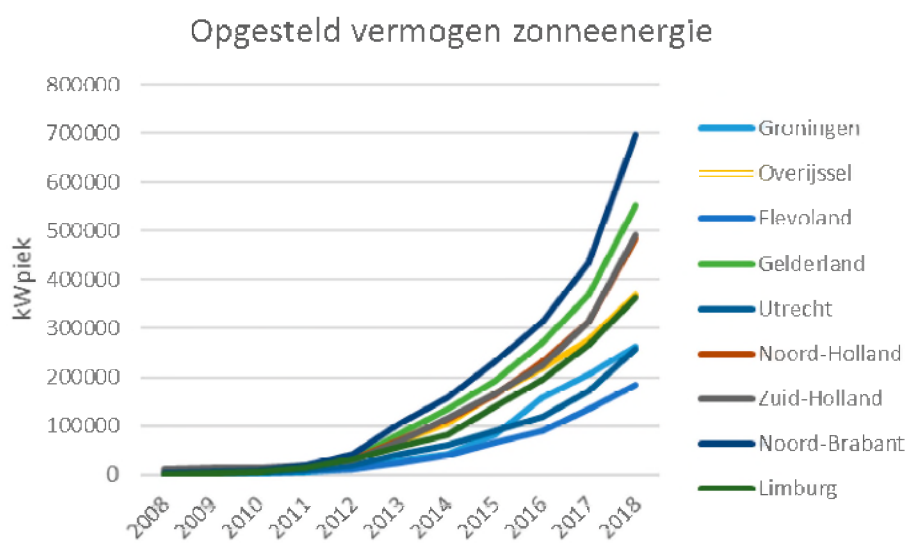
Bron: *Brabantinzicht.nl*

[Terug naar hoofdtekst](#)

Verdieping Energietransitie

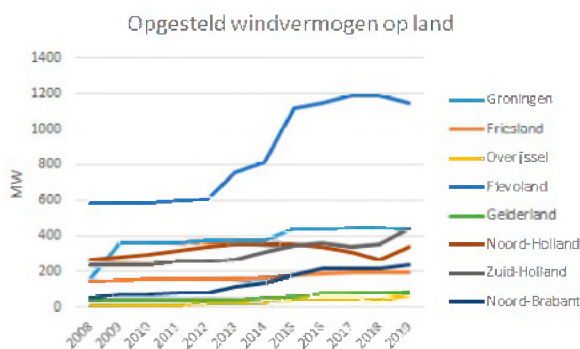
Eén van de ontwikkelingen met betrekking tot de energietransitie is het opwekken van hernieuwbare energie. Onder andere door middel van het toepassen van zonne-energie. De hoeveelheid energie die door middel van de zon kan worden opgewekt is daarbij (voornamelijk) afhankelijk van het aantal geplaatste zonnepanelen en van het aantal zonne-uren. Omdat de hoeveelheid zonne-uren jaarlijks kan verschillen en zelfs per gebied verschillend kan zijn, is het aantal geplaatste zonnepanelen (toegerekend naar vermogen) een goede maat om de ontwikkeling richting hernieuwbare energie te laten zien.

Uit onderstaande grafiek is af te lezen dat Brabant relatief veel vermogen aan zonne-energie heeft geplaatst en dat toename de afgelopen jaren fors is.

Bron: klimaatmonitor.databank.nl

Voor windenergie is eveneens in beeld te brengen wat het geplaatste vermogen is. Daarbij moet echter rekening worden gehouden met het gegeven (meer dan bij zonne-energie) dat windturbines niet overal geplaatst kunnen worden. Met name verder van de kust zijn de condities minder gunstig en is het plaatsen van een windturbine niet altijd realiseerbaar. Dat verklaart bijvoorbeeld het relatief beperkte geplaatste vermogen van Overijssel en Gelderland (in de grafiek zijn Utrecht en Limburg weggelaten, maar daar geldt hetzelfde voor).

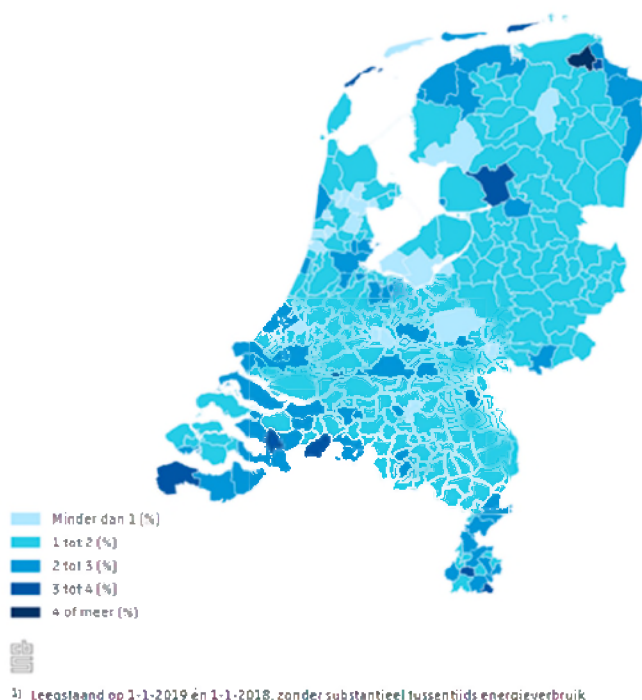
Bron: klimaatmonitor.databank.nl

[Terug naar hoofdtekst](#)

Verdieping leegstand

De leegstand van gebouwen kent een tweetal dimensies. De eerste dimensie is een ruimtelijke, niet in iedere gemeente is er sprake van een even grote leegstand. In onderstaand kaartje is te zien dat binnen Brabant er een redelijk vlak beeld te zien is als het gaat om de leegstand van woningen. Alleen aan in het zuidwesten van Brabant is er sprake van een iets grotere leegstand.

Langdurige administratieve leegstand woningen, oppervlakte, per 1 januari 2019

Bron: CBS

De leegstand van panden kan betrekking hebben op woningen, hierboven weergegeven, maar kan ook betrekking hebben op ander onroerend goed als kantoren en bedrijfspanden. Uit onderstaand overzicht blijkt dat in Brabant ten opzichte van de andere provincies met name de leegstand van winkelpanden relatief hoog is, terwijl de andere vormen van vastgoed relatief een minder hoog leegstandspercentage hebben. Daarbij wordt de leegstand van kantoren (veelal in de grotere steden) gezien als een mogelijkheid voor het creëren van mogelijkheden voor woningen door middel van transformatie.

Leegstand detailhandel

In de afgelopen bestuursperiode is sprake van een (licht) positieve ontwikkeling in vergelijking met de twee voorgaande periodes. De groei in het aantal leegstaande (winkel)panden stagneerde (23 panden versus 340 resp. 670 in de voorgaande bestuursperiodes). In de afgelopen bestuursperiode was tot het jaar 2018 sprake van een afname in de winkelleegstand. De retailvoorraad nam per saldo af (transformatie), terwijl in voorgaande bestuursperiodes was nog sprake van een toename.

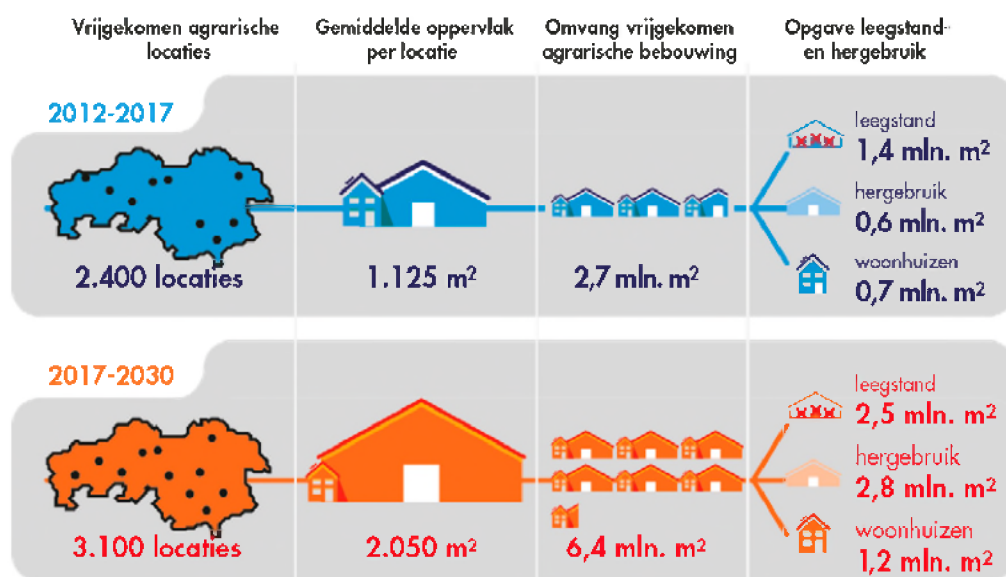
De cijfers over 2019 geven echter de eerste signalen dat het niet goed gaat met de detailhandel. De leegstand neemt het afgelopen jaar weer toe. Wij informeren de Staten binnenkort over de belangrijkste cijfers van het afgelopen jaar.

Leegstandspercentage (in aantal gebouwen)				
Winkels	Laagst	Gemiddeld		Hoogst
	7	8	9	14
	Flevoland Noord-Holland Zuid-Holland		Noord-Brabant	Limburg
Industrie	Laagst	Gemiddeld		Hoogst
	4	7	8	10
	Zeeland	Noord-Brabant		Utrecht
Kantoren	Laagst	Gemiddeld		Hoogst
	7	10	11	15
	Zeeland	Noord-Brabant		Limburg
Maatschappelijk vastgoed	Laagst	Gemiddeld		Hoogst
	3	5		7
	Groningen Flevoland	Noord-Brabant		Limburg

Bron: CBS

Leegstand agrarische bebouwing

Noord-Brabant heeft ook met een omvangrijke leegstand van agrarisch vastgoed te maken en de omvang daarvan zal in de periode tot 2030 nog sterk toenemen. In de periode 2012-2017 is in totaal 2,7 miljoen m² agrarische bebouwing vrijgekomen en de omvang van de leegstand zal verder toenemen. Zie onderstaande figuur. In de komende periode zullen grotere bedrijven stoppen en leeg komen te staan (omvangrijker oppervlak) en de bebouwing op die oppervlakten is van recenter datum dan voorheen (meer relatief nieuwe gebouwen en schuren).

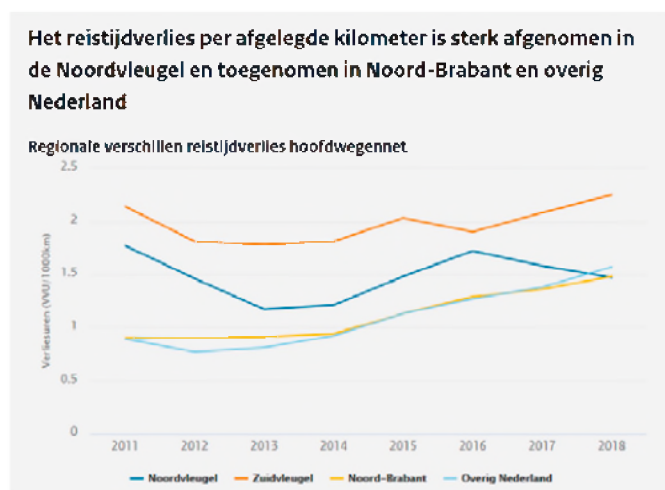
Bron: Wageningen Environmental Research³

Meer feiten en cijfers? [Cijfers leegstand in Brabant](#)

[Terug naar hoofdtekst](#)

Verdieping Mobiliteit

De intensiteit van het verkeer op het hoofdwegennet neemt toe. Dat leidt, wanneer de toename van het verkeer zich concentreert op bepaalde plaatsen en momenten, tot files en daarmee reistijdverlies. In onderstaand figuur is het reistijdverlies per afgelegde kilometer weergegeven. Duidelijk zichtbaar is dat de toename van reistijdverlies in Brabant en overig Nederland gestaag toeneemt, terwijl met name in de Noordvleugel van de Randstad deze afneemt.

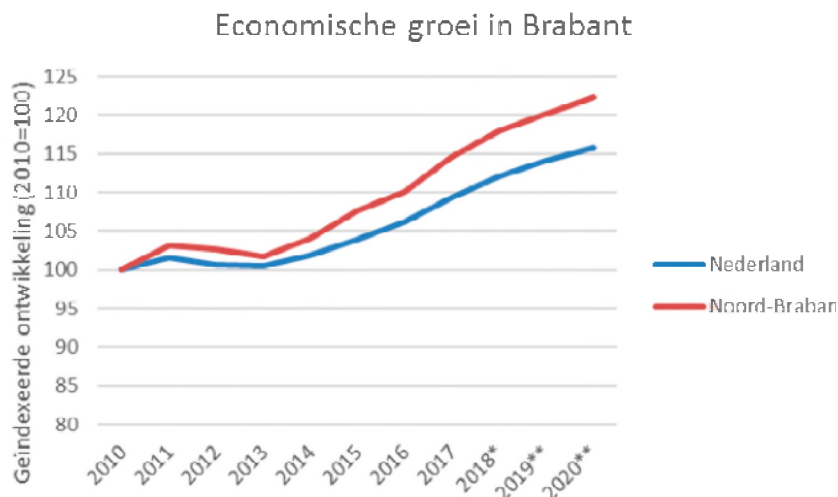
Bron: KIM

[Terug naar hoofdtekst](#)

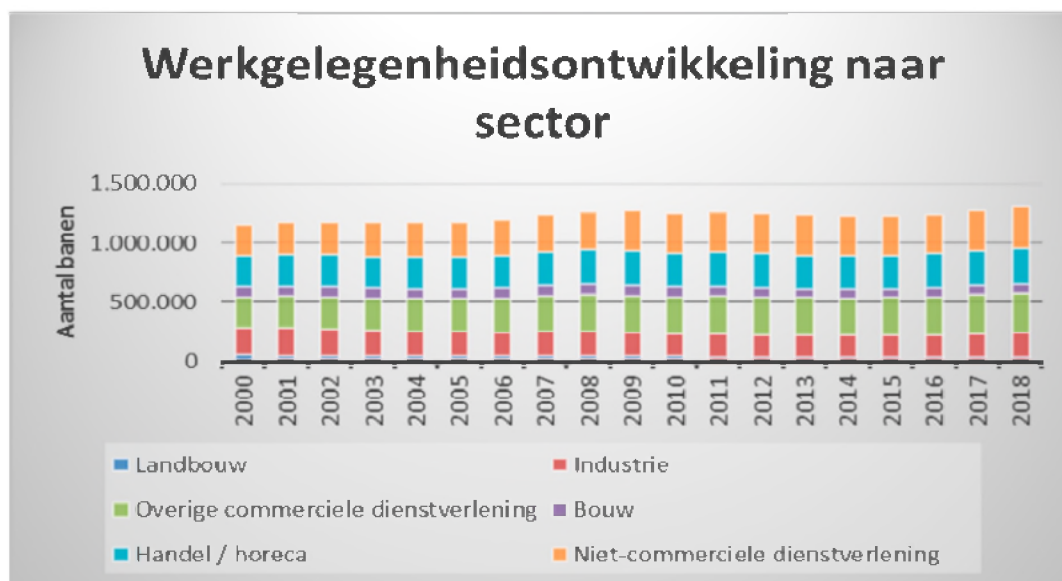
- De doorwerking van de stikstofaanpak en regelingen zoals de 'Warme Sanering Varkenshouderij' zijn nog niet in deze cijfers verwerkt.

Verdieping Economie

Het economisch belang van Brabant binnen Nederland is groot. En die positie van Brabant wordt ook steeds steviger. Dat is bijvoorbeeld te zien wanneer gekeken wordt naar de jaarlijkse groei van de economie. De Brabantse economie groeit de laatste jaren harder dan het landelijk gemiddelde.

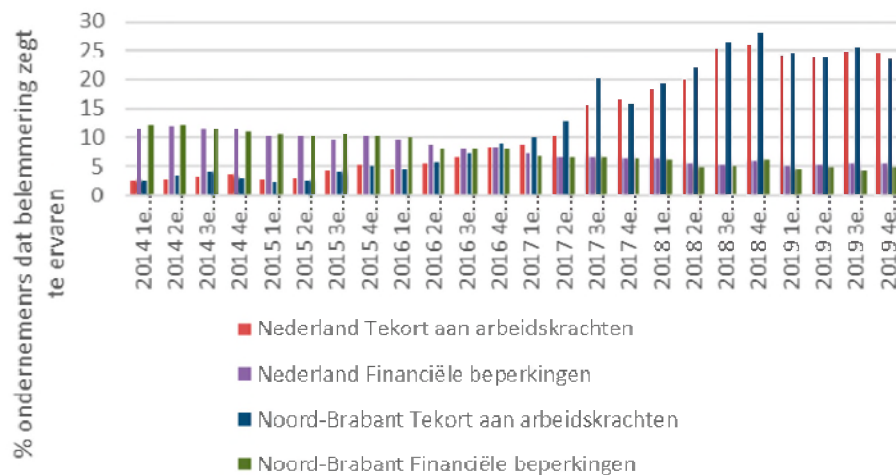

Bron: CBS, CPB, ING

Tegelijkertijd neemt de spanning op de arbeidsmarkt steeds grotere vormen aan, juist ook in Brabant. Uit onderzoek onder ondernemers is heel goed zichtbaar waar in een paar jaar het belang van verschillende belemmeringen drastisch verandert. Waar in 2014 ondernemers met name financiële beperkingen als belangrijkste belemmering ervaren, is dat in 2019 juist het tekort aan arbeidskrachten geworden. Maar ook is het aandeel van de ondernemers dat belemmeringen zegt te ervaren toegenomen.

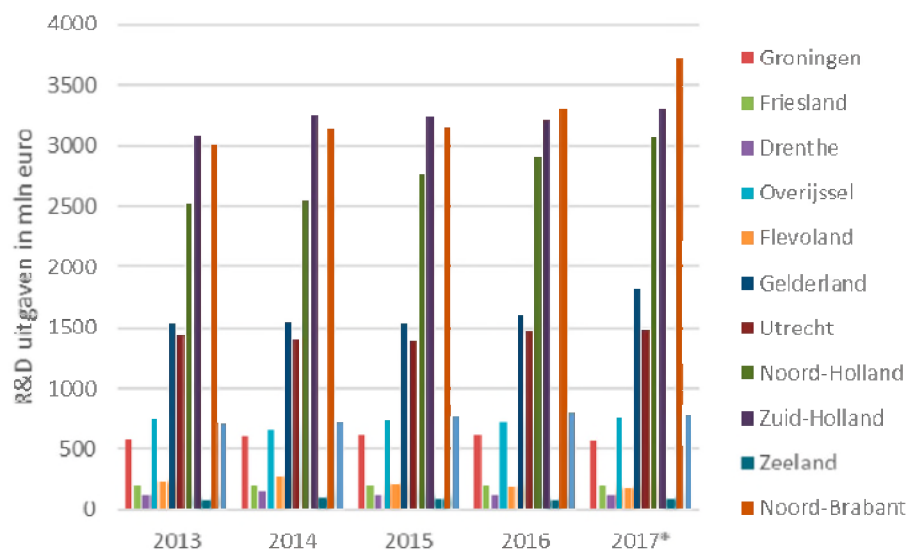
Belemmeringen voor ondernemen

Bron: CBS

Als het gaat om innovatie, dan heeft Brabant al jaren een vooraanstaande positie. In de Regional Innovation Scoreboard staat Brabant in de top 25, en valt daarmee in de categorie "Innovation Leader +". Op de innovatie-onderdelen van de Regional Competitiveness Index staat Brabant op 47e plaats van de 268 vergeleken regio's als het gaat om innovatie. Overall scoort Noord-Brabant in de Regionale Competitiviteitsindex een 20e plek. Als het gaat om private R&D-uitgaven, is duidelijk zichtbaar dat Brabant hier – binnen Nederland – een koppositie inneemt.

R&D uitgaven per provincie in miljoenen Euro's

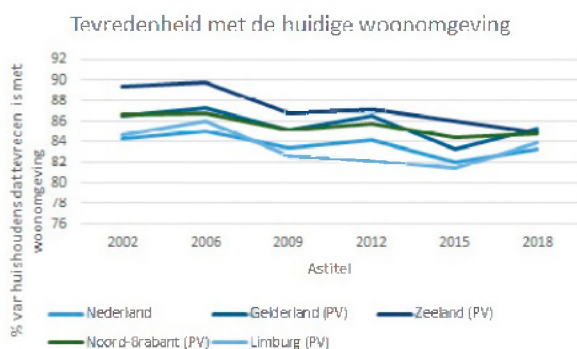

Bron: CBS

[Terug naar hoofdstekst](#)

Verdieping woon- en leefklimaat

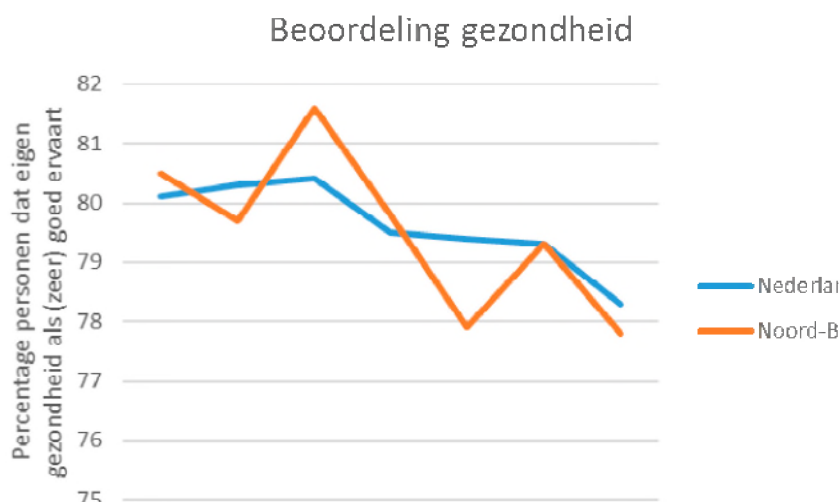
De kwaliteit van het woon- en leefklimaat is in hoge mate subjectief. Wat de één prettig vindt, kan voor een ander uitermate vervelend zijn. Het is daarom van belang met name inwoners te vragen hoe tevreden zij zijn met de woonomgeving en daarnaast ook te kijken naar het feitelijke gedrag van inwoners. Dit vanuit de veronderstelling dat hoe langer en hoe meer de ontevredenheid aanhoudt, of toeneemt er sprake zal zijn van een verhuizing of verplaatsing (voor zover dat mogelijk is). Uit de subjectieve beoordeling blijkt landelijk dat de tevredenheid met de woonomgeving in de loop van de tijd afneemt. Brabant volgt deze trend, maar blijft wel rond het landelijke gemiddelde zitten. Met name in de Randstedelijke provincies is de relatieve tevredenheid duidelijk lager.

Bron: CBS

De beoordeling van de eigen gezondheid van Brabanders laat zien hoe men in het leven staat. In tijden van onzekerheid wordt de gezondheid gemiddeld genomen minder goed beoordeeld, dan wanneer alles voor de wind gaat. Zo geeft de beoordeling van de gezondheid ook een mooie indicatie van hoe het feitelijk gaat.

In de afgelopen jaren is de gemiddelde beoordeling van de gezondheid iets afgenomen. Daarbij is het landelijke beeld niet direct heel afwijkend van het landelijke beeld, al is het aandeel personen dat eigen gezondheid als (zeer) goed ervaart in Brabant iets lager.

Bron: CBS

Waar de opvallende knikken in de Brabantse lijn vandaan komen, is niet duidelijk.

[Terug naar hoofdtekst](#)

Brabantlaan 1
Postbus 90151
5200 MC 's-Hertogenbosch
Telefoon (073) 681 28 12
Fax (073) 614 11 15
www.brabant.nl